

ДОНДОГ УЛЗЫТУЕВАЙ ШҮЛЭГҮҮД СОО БАЙГААЛИИЕ ЗУРАГЛАЛГА

Аннотация: Статья посвящена применению такого стилистического средства, как сравнительные конструкции, в описании природы в стихах известного бурятского поэта Дондока Улзытуева. Со структурно-грамматической стороны выявляются распространенные и простые сравнения, сравнения могут иметь любое положение в предложении, наиболее яркими являются сравнительные конструкции, в которых явления природы уподобляются образу человека. Сравнительными конструкциями с образами природы поэт передает психологическое состояние человека, прибегая при этом к синтаксическому параллелизму.

Ключевые слова: бурятский поэт, сравнительные конструкции, стилистическое средство, природа, психологизм, образность, олицетворение.

Tagarova Tatiana Boroevna
Irkutsk State University
Irkutsk, Russia

DESCRIPTION OF NATURE IN POETRY OF DONDOK ULZYTUEV

Abstract: The article is devoted to the use of such stylistic means as comparative constructions, in the description of nature in the poems of well-known Buryat poet Dondok Ulztyuev. On the structural and grammatical side, common and simple comparisons are revealed, comparisons can have any position in the sentence, the most striking are comparative constructions in which the phenomena of nature are likened to the image of a person. Comparative constructions with images of nature poet conveys the psychological state of man, resorting to syntactic parallelism.

Key words: Buryat poet, comparative constructions; stylistic means, nature, psychology, imagery, personification.

Тон уран хэлэтэй, хүнэй сэдхэл хүдэлгэмэ шүлэгүүдье зохёогшодой нэгэн ирагуу найруулагша Дондог Улзытуевай шүлэгүүдэйн найруулгын онсо шэнжые элирүүлэн үзэлгэдэ тус нийтэлэл зорюулагдана. Д. Улзытуевай шүлэгүүдэй хэлэндэ уран хурса болгодог уран хайханай аргууд шадамараар хэрэглэгдэнэ гэжэ мэдээжэ, жэшэнь, тэрэнэй тоодо эпитет, тогтоомол холбуулалнууд, оньһон үгэнүүд, метафора г.м., тиин шүлэгүүдын илангаяа олохон дабташагүй сасуулгын байгуулгаар баян байна. Энэ талаһаа Д. Улзытуевай ирагуу найруулга ехэ шэнжэлэгдээгүй байһан зандаа. Тиигээдшье буряад хэлэнэй стилистикын хүгжөөлгэдэ иимэ шэнжэлгэ нэгэ багашье хаа нэмэри болохо һэн ха гэжэ ханагдана.

Бэлигтэй мэдээжэ ирагуу найруулагша Д. Улзытуевай зураглажа бэшэхэ эрмэлзэлгэһээ үндэһэтэй шүлэг соонь байгааһиин үзэгдэлнүүд тобойсо харагдажа байһан дүрэ болоод бэелүүлэгдэнэ, тиигэжэ зураг хаража байһан шэнги үрэ ашаг гарана:

набхарууһан хоёр онгосо. / Хабһануудын баар хара. / Эрье өөдэ мүлхин мүлхин / Гаража ядаһан амитад мэтэ [Улзытуев, 1974, 81 н.] – юумые амидыруулан харуулна.

Шатар мэтээр / жсэгдэ / нягта баригдаһан / баруун шажанай хүмэнүүд дээгүүр / Баар хара турлаагууд / Хаар-хаар хаихаралдан, / Хэниешьеб даа / дуудаһан мэтэ [Улзытуев, 1974, 88 н.] – эндэшье шубууд хүн шэнги үйлэдэжэ байна г.м.

Түрэн дайдынгаа байгааһиине ехэ сэдхэлээ хүдэлгэн, хөөршөөжэ, амиды юумэндэл зураглан, уншагшадтай баһал дура татана. Жэшэнь, хада уулануудые үнэнтэй зэргэсүүлхэһээ байтагай, хүнтэй адлишаажэ, тон эли үзэгдэжэ байһан дүрсэ бии болгоно:

Эндэ тэндэ хаяхан ороһон саһан сайраад, / Энэ үедэ Эгэтын хүтэл эрээгшэндэл адлихан. / Ульгэр туужын орон мэтэл баран тойроод, / үбгэн Жэбжээндэл бүхын һуунал үндэр Хайрхан [Улзытуев, 1974, 38 н.].

Хүнэй сэдхэл зүй гээшые гүнзгы уранаар харуулхадань зэргэсүүлгэ ехэ удха шанартай байна. Хүнэй гунигтай байдалые зураглан, поэт нэгэл образ уран шадамараар хэрэглэжэ зэргэсүүлгэ бүтээнэ, тиихэдэ байгааһиин үзэгдэл туулгандал ехэ хүндэ шэнжэтэй, хүн тэрээндэнь даруулжа байһандал үзэгдэнэ:

Тээд энэ үглөө / Байгалайм долгид туулган мэтэ. / Вагоной сонхо шэрбэһэн / бороогой дуһалнууд – туулган мэтэ. / Хүлээгдээгүй ерһэн таамаг мэдэрэл - / туулган мэтэ. / Хүхэльбэ арюун суутай / Эхэ ороноймни тэнгэри – туулган мэтэ [Улзытуев, 1974, 66-67 н.].

Мүн хүнэй сэдхэлдэ хүндэ байхада тэнгэри шэл шэнги, елэгэрээр харагдаха байна гэжэ ханал түрүүлэн, үшөө һонирхолтой сасуулга дайралдана: *Амилха хүшэр – тэнгэри шэл шэнги* [Улзытуев, 2016, 28 н.].

Хүнэй сэдхэлээрээ зобожо байһые ямар бэ даа аягүй байдалда ороод байһан мэтээр зураглан бэшэнэ: *Золтой мэтэ сэдхэлни / Зобоһон юундэ янзатайб? <... > баруун зүгэй байгаалин / Бахатай һайхан мэтэи һаа, / <... > Сэгээн ягаан галнуудайнь, / Сэнгүү мэтэи байгаа һаа, / <... > Хүнэй хүбүү баатарай / хүшөө дээрэ зогсоһондли. / Хүлзөөд ерэнэн дайсадай / Хүүр дээрэ зогсоһондли. / Хатуу шэрүүн байлдаанай / Харгы дээрэ байһандли. / Халуун амяар сорьёһон / Шулуун дээрэ байһандли* [Улзытуев, 2016, 74 н.] – хүнэй зосоо хэр муушье байгаа һаа, оршон тойрон байгаали һайхан зандаа байха юм гэжэ тобшолмоор ха.

Д. Улзытуевай шүлэгүүд соо иимэ хуряангы зэргэсүүлгэнүүд ажабайдалай мүхэшэгүй, һайн тээшээ хүгжэхэ тухай мэдэрэл дамжуулна: *Онсо һайхан сагайнгаа одон мэтэ яларан, / Олоһон ехэ жаргалаараа омогорхоһондли баран* [Улзытуев, 1974, 10 н.]; *Орьёл үндэр тэнгэри / оёдол торгон майхандал; альган дээрэ мэтэ / Аржын толорон угтаа / аглаг минии Шэбэртэ!* [Улзытуев, 1974, 11 н.]; *үльгэр мэтэ үдэиш...* [Улзытуев, 1974, 18 н.]; *Үер шэнгээр нарьяжа, / Үүрэй сайтар һуухадатнай...* [Улзытуев, 1974, 50 н.]; *Мүшэн шэнги гэрэлтэй, / Мүнхэ ута наһатай* [Улзытуев, 1974, 238 н.]; *Түмэр мэтээр бүхэжөө* [Улзытуев, 1974, 261 н.] г.м.

Уран һайхан текст соо элирхэйлэгшын үүргэтэй зэргэсүүлгэ хуряангы тобшоор бэлүүлэгдэһэн байдаг:

Тэмээн уулын саанахана [Улзытуев, 1974, 47 н.] (уула тэмээнтэй сасуулагдана);

Урасхал долгин үһыеш / Ушармаар гансаиш эльбээгүй... [Улзытуев, 1974, 54 н.] (үһэн долгинтой адлишаа-гдана);

Амарagni! / Нюдэниши – һогоони һайхан нюдэн бэлэйл <...> [Улзытуев, 1974, 71 н.] г.м.

Ондоо үгэ холбуулалнуудтай хамта хэрэглэгдэһэн **дэлгэрэнги** зэргэсүүлгэнүүд нэгэ бүлэгтэ ороно. Элирхэйлэгшэтэй хамта зэргэсүүлгэ хэрэглэгдэнэ: *Буряад малгайн сааг мэтэ / Яб ягаахан сэсэгэй <...>* <http://mungen-tobsho.com/archives/5633>;

Хангай ехэ тайга шэнги, / Эсэгым түрэнэн нангин тоонто, ... Эжым тулиһэн алтан зууха / Эхэ нюта-гайм огторгойдол [Улзытуев, 2016, 308 н.] – хүнэй ажабайдалай эгээл нангин зүйлнүүд үнөөхил байгаалин үзэгдэлтэй холбоотой, тайга, огторгойтой сасуулагдана.

Хүнэй гараар баригдажа бодхоогдоһон хотыешье байгаалитай зэргэсүүлнэ:

Үйлсэнүүдиши / Үерлэн долгисоһон / Үргэн сэнхир мурэнүүд мэтэл, / Талмайнуудши / Талаян далай соо / Тамаран ябаһан / Адар ехэ / «Авроронууд» мэтэл <...> Агар зандан модон мэтэлиши, / Түрэлхи хотомни! [Улзытуев, 1974, 60 н.] г.м.; причасти ба деепричастиин обородуудые гү, али нүхэсэл мэдүүлэл оруулалсаһан зэргэсүүлгэнүүд хүнэй досоогоо нэгэ юумэн тухай һанан шэбшэжэ, бодолгото болоһые тобойсо харуулна: *Гоёхон шулуу абаад, уһа руу шэдэжэрхинэм - / Галые уруудан татажархиһан уһаһандли* [Улзытуев, 2016, 315 н.]; *Орой дээрэнхэмни тонгойлдон, / юушьеб шэбэнэнэн мэтээр / Ордон ехэ үргөөнүүд / гал нюдөөр эмнилдээ* [Улзытуев, 1974, 260 н.]; *Хабсагай мэтээр шулуужаһан / ганса хүлөө/ гасагдаад, / Газарай татасы дабангүй / гажаран үлэжэ / гээгдэһэн / Гэсэрэй <...>* [Улзытуев, 1974, 269 н.] г.м.; дабталгын хүсөөр бии болгоһон зэргэсүүлгэ: *Ганса түрэнэн ахамни, / Хада мэтэ түшэгни, / Уула мэтэ тулгамни...* [Улзытуев, 1974, 45 н.] (хада, уула нэгэ талаһаа, түшэг, тулга нүгөө талаһаа адлирхуу удхатай үгэнүүд); *Харин энэ үглөө / Байгалайм долгид туулган мэтэ. / Хаанаһааб даа, / тэрэ аяар гүнзэгыһөө / харалган һалхинда туулган, / туулган мэтэ / хара хүхэ долгид ...* [Улзытуев, 1974, 62 н.] (туулган дабтагдана) г.м.

Параллелизм-зэргэсүүлгэ – уран зохёол соохи хэдэн зүйлнүүдэй холбоо харуулһан ямар нэгэ үзэгдэлнүүдые (жэшэнь, байгаали ба хүнэй ажабайдал) адлишаажа, синтаксическа, лексическэ, ритмическэ дабталга байгуулга; композиционно арга, аналогии гэжэ хэлэ шэнжэлэлгэдэ тайлбариллагдана. Иимэ арга хэрэглэлгын жэшээ мүн Д. Улзытуевай шүлэгтэ байгаалие ходо хүдэлөөтэй байдаг гэжэ үзүүлхэдэ туһа боложо үгэнэ ха:

Һэмжэн үүлэн мэтэ үрин тарин гэжэ, / Һэлгэн урбан байдаг / Юртэмсын мүнхэ табисуур! [Улзытуев, 1974, 18 н.]; *Хангай тайгаар гүйдэдэг / Хайран сэнгүү наһамнай / һайрам саһанай уһандал / Хайша хайшаа харьяжа, / Хайр шулуун дайда руу / Хайлан дуулан шэнгээ гү?* [Улзытуев, 1974, 111 н.] г.м.

Дэлгэрэнги зэргэсүүлгэнүүд соогоо автор хоёр дүрые бүрилдэлдэнэ оруулна. А.И. Ефимовэй һанамжаар, иимэ зэргэсүүлгэ юрэ бэе бээдээ харша удхатай бээе дааһан хоёр ехэ мэдүүлэлнүүдһээ бүридэдэг. Хоёрдохии хубинь «тэрээн шэнгээр» гэхэн холбуулалаар эхилнэ [Ефимов, 1969, 225 н.]. Иимэ зэргэсүүлгэнүүд уран зураглалгыг түгэсэжэ, онсо хурса шэнжэтэй болгоно:

Мүшэн шэнги гэрэлтэй, / Мүнхэ ута наһатай / Байгаа һаа даа ямар Һэм, - / Теэд / Хараһаар байтар ялагас гээд, / Тэнгэриин / торгон энгэры / Хаха шуу отолон, / Харанхы руу богтолон, / Нэгэ мүшэнэй хүмэрхы, / Хэнэйшьеб даа гэмэрхы / Харан харан шаналнаб. / Дуудаан соогоо абяагүй, / Дуулаан соогоо заяагүй / Хабхар һүни нүгшэнэн / Хайратай ганса мүшэм! / Тэрээн шэнгээр хүн бүхэн / Хэзээ нэгэтэ бүхэн, / Дэлхэй дээрээ

удангүй, / Дэгдэһэн унаһанаа мэдэнгүй, / Хойно хойноһоо һубарин, / Хойшолхо гү баран... / [Улзытуев, 1974, 238-239 н.].

Зэргэсүүлэгдэжэ байһан юумэн нэгэл үгөөр заагдаһан байхадань, зэргэсүүлэлгын образ дүрсэнь ехэ хүгжэнги, дэлгэрэнги байна:

Хара баабгайдал хаахар баахар үүлэд / Хаа хаанаһаа һэмээхэнээр сугларшаба. / Нарые тойрон бүхэлээрнь залгаад хахашаһандал, / Нажаганаса ёолон, гэнтэ бархишаба [Улзытуев, 1974, 33 н.] ... (үүлэд – баабгайтай зэргэсүүлэгдэжэ байна);

Шулуун нүүрһэндэл лүс хара үүлэд / шууяатай хүндөөр / шуухиран лужаганажа, / хангил үндэртэ гэдэһээ үүрэхэн / үлгэр туужын могойдол, / ган булад ноёогоо хабиран, / гал сахилгаа эсхүүлнэ [Улзытуев, 1974, 62 н.] (үүлэнүүд могойтой сасуулагдана).

Наймадахи хоногтоо тэнгэри аалин сэлмэжэ, / Найматай хүүгэндли зэмтэй сэнхир нюдөөр / Тала дай-даяа танижа ядаһандал шэртэжэ, / Табхарай энгэртэ манан хүнжэл заһана (тэндэл) (тэнгэри – хүүгэдтэй зэргэсүүлэгдэжэ байна).

Б.В. Томашевскийн һанамжаар, зэргэсүүлгэ шэнэ маягаараа ба дэлгэрэнги байдалаараа ехэ һайхан үрэ дүн туйладаг ха [Томашевский, 1983, 27 н.]. Ехэ үргэнөөр дэлгэрһэн зэргэсүүлгын образ түгэс, бээ дааһан шэнжэтэй болохо болоно. Д. Улзытуевай шүлэг соо хэдэн дабхар зэргэсүүлгээр орёо болгоһон образ үсөөн бэшэ дайралдана: *Тэрэ һүниие / эгээл мүнөө һанахадам, / Тэршээ голой хүүюур мэтэ дүнгинэн, / Тэнгэриин зүйдэлөөр / Зурагас гэжэ ябадаг. / Сэдьхэлэйм мүнэдэлһэн / Сэлгээ тэрэ үдэрнүүд... / Сэлэнгын үертэл дууһымни намай үргэжэ, / Зомгоол мэтээр долгин дээрээ шэдэсэгээн / Зоргон соогоо болоо һэн даа, мэдэр-нэлби* [Улзытуев, 1974, 19 н.] г.м.

Зэргэсүүлгэдэ тэрэнэй хэлбэр түхэлһын ехэ шухала болоод үгэнэ гэжэ тэмдэглэе. Сасууһан зэргэ гаралай падежэй түхэлэй хүсөөр харуулагдана: *Сахижа байһан хүбүүдынь / Сахюур шулуунһаа хатуу лэ* [Улзытуев, 1974, 90 н.]; *Аглаг сэнхир тэнгэриһээ / алас хизаар байхагүй* г.м. Суффикс -дал, -дли «үгын анхан һууряр нэрлэгдэһэн юумэндэ адли» гэхэн удхатай: *Мүргэдэг бухын / эбэрээ һэжэн эрьюулһэндэл, / Аранга – һүүхэ локаторнууд ...* [Улзытуев, 1974, 89 н.]; *Далай дээрэ мүшэд / <...> Портын түмэн галнуудаар / Хөөрэлдэжэ байһандал* [Улзытуев, 1974, 90 н.]; *Тэмээн жэндэл һубариһаар / жэлнүүд, жэлнүүд үнгэрөө* [Улзытуев, 1974, 94 н.] г.м. *Мэтэ, шэнги, адли* гэхэн дахуул үгэтэй зэргэсүүлгын холбуулалнууд янза бүрийн найруулгын удха оруулна: *Нарата сэлмэг нажарай үдэр / Намдуу далайн долгин шэнги* [Улзытуев, 1974, 81 н.]; *Жаран жэл соо далай гэтэһэн / Сэнхир нюдэдынь – далай шэнги* [Улзытуев, 1974, 82 н.]; *Тэрэ саад соо хүбүүниһинь һууна. - / Тэнгэри мэтэ оюун шэгтэй* [Улзытуев, 1974, 84 н.] г.м.

Заримдаа зэргэсүүлхэдээ зохёолшон хэдэн образ хэрэглэдэг, нэгэл зүйлые хэдэн талаһаа зэргэсүүлжэ харуулна, тиигэжэ уншагша али нэгыень шэлэжэ абаха аргатай болоно [Улзытуев, 1974 оной согсолбори соо]:

Нүүлэ, түглэ мэтэ жэлнүүд үнгэрөө, / Уула хаданууд мэтэ жэлнүүд урдам / эбхэрнэ [Улзытуев, 1974, 89 н.] (жэлнүүд тухай);

Тэрэнэй дуунууд тиимэл хадаа, / Тэнгэри мэтэ дуулимшые һаа, / Тэнгэс мэтэ уудамшые һаа, / Тэсэшгүй ехэ гунигтай байгаа [Улзытуев, 1974, 98 н.];

Эртын манандал / үнжэгэн сагаан лэ, / Эхын альгандал / энэрхы дулаан лэ буряад хэлэмнай. / Булагай уһандал /бузаргүй тунгалаг, / Бугын нюдэндэл / буриггүй һайхан лэ / буряад хэлэмнай.../ Ардагай гүйдэлдэл аласы дабиһанхай, Ажалай охиндол абьяас габшагай буряад хэлэмнай... [Улзытуев, 1974, 270-271 н.] г.м.

Юрэнхыдөө Дондог Улзытуев ехэ үргэнөөр байгааалиин үзэгдэлнүүдтэ хандажа, алибаа юумые тобойсо зураглажа шадана:

Мэлмэн хүхэ долгидой / миралзаһан хаширһан / Мянган мянган жэлнүүдэй / зүүдэн мэтэ һайхан лэ [Улзытуев, 1974, 131 н.].

Сэлгээ сэлмэг агуу Балтын / Номин долгин, ногоон дайда, / Сээжэ соомни мүнөөш болотор / Хүгжэм шэнгээр хүлгэн байдаг [Улзытуев, 1974, 159 н.];

Саридаг мэтэ ордонуудһини... [Улзытуев, 1974, 166 н.]

Зүүн добоор / зүүдхэл татаад, / Зүүдэн мэтэ үүр сайгаа... [Улзытуев, 1974, 216 н.]

Эльбэмээр дулаахан / эльгэн шулууд / Энэрхы налгай / басагад мэтэл [Улзытуев, 1974, 257 н.].

Амитадай дүрсэнүүдтэ сасуулгадаа үсөөн бэшэ хандана:

Нугаһан мэтэ сээжэтэй, / Нугархай уян бээтэй ... [Улзытуев, 1974, 199 н.]

һарын хоёр шушуртал, / һарагар хоёр эбэртэй, / <...> һарлаг хайнаг үнээдынь / һагсаг- һагсаг бэлиэнэ [Улзытуев, 1974, 218 н.];

Булагай эхиндэ хагасаһан / буга һогоон хоёртол, / Хоёр тээшээ, / хоёр тээшээ тарабабди [Улзытуев, 1974, 251 н.].

Дуран тухай мүнрүүдтэ мүн баһа сасуулга хэрэглэгдэнэ:

Тэнюун нэгэ үглөөгүүр / Тэдэ хоёр эбтээ орон, / Тэнгэри газар хоёртол, / Тэбэрлэдэхэнэ лабтай лэ [Улзытуев, 1974, 233 н.]; *һүни бүрил / шини мһһэрэл / һүүдэр мэтээр / даганал намай* [Улзытуев, 1974, 259 н.] г.м.

Поэт гүн ухаанай талаар бодомжолжо бэшэнэ:

Сая дүниүүр юртэмсэнүүд / <...> / Саһан шэнгээр эрьелдэнэ. / <...> Энэ заахан шини замби / Ээрсэ мэтээр эршэгдэн, / Хэзээ нэгэтэ тоохон болоод <...> [Улзытуев, 1974, 244 н.] г.м.

Үгүүлбэрийн эхиндэ байһан сасуулгын удха тон эли тодо, хурса шэнжэтэй гэжэ үзэгдэнэ:

Гэрэл мэтэ гэгээн, сэгээн Байгал, / Толи мэтэ толорно торгон Байгал. / Тойроод хон жсэн. / Тэнгэри мэтээр тэнишнэ амгалан Байгал. / Үнгэрнэ он жэл. / Онгосом һолжорно / шэл мэтэ далайн / нюрган дээгүүр [Улзытуев, 1974, 126 н.] г.м.

Тэрэнтэй хамта, элирхэйлэгшэ бологшо тэмдэгэй нэрэтэй суг хэрэглэгдэһэн зэргэсүүлгэ хүниие гү, али юумые зураглалгада бүри хурса, шангадхаһан удха нэмэрилдэг, жэшэнь: *Баатар эрын сээжсэдэл бараан шаргал дайда* [Улзытуев, 1974, 8 н.]; *Хутагын эридэл хурса долгинойш шууяан...* [Улзытуев, 1974, 263 н.] г.м.

Сасуулгын үүргэнь олон янзын байдаг. Жэшэнь, юумэнэй үнгэ тодоор зураглажа үгэнэ: *Хэтэ сагта баригдаһан / нарбагар хушалтатай / хара урсанууд, / Үмхи хара түгсүүлнүүд мэтэ, / амидаралай багахан-шье / тэмдэггүй* [Улзытуев, 1974, 127 н.]; *Харанхы һүни руу ороһондли / Хара хүрьһэ руу шэнгэхэбди* [Улзытуев, 1974, 237 н.] г.м.;

түхэл зураглана: *Шиигтэ дуратай / голой ягаан сэсэгүүд / һэргэн үндыжэ, / Аяга мэтэхэн дэльбээрээ / аярхан бороо тодонхой ...* [Улзытуев, 1974, 127 н.] г.м.;

абья тэмдэглэнэ: *Салир сагаан пароходууд / Бэлиээрһээ бусаһан үнээд мэтээр / Мөөрэлдэнэ, /* [Улзытуев, 1974, 89 н.]; *Эдир наһанай/ дуун мэтэ / Эршэтэ огсом / сэлгээ Зэдэ ...* [Улзытуев, 1974, 226 н.];

үйлэ, байдалай шэнжэ тодорхойлно: *<...> Хэнгэргэм! <...> Зээрэн шэнгээр шармайжа, / Зээрэг долгёо тууналиш* [Улзытуев, 1974, 146 н.]; *Хурим түрэ хуримаараа, / Худа ураг хамтаараа / Мөөр шэнгээр мухарина, / Мүрэн шэнгээр муихарна* [Улзытуев, 1974, 213 н.]; *Саашианхи харгы зам / сагаан манаар / хушаатай, / Сахаригтаһан долгиндол / сагай эрхээр / тушаатай - <...>* [Улзытуев, 1974, 252 н.] г.м.

Троп хадаа шүлэглэмэл гү, али үргэлжэлһэн бэшэгтэ уран хайханай дүрэ зураглалгатай холбоотой гэжэ мэдээжэ, тиин ямар нэгэн мүнхэ һанаа бодол, юумэнэй үльгэр жэшээ болон бэелүүлэгдэнэ гээшэ. Авторай зэргэсүүлгэнүүдэй дүрэнүүд нэгэ үе сагай дүрэнүүдэй үлхөө болоно. Жэшэнь, юрэ буряад малшан арадай хүбүүн Дондог Улзытуев үнээдэй дүрэнүүдые зураглана: *Энэ үедэ Эгэтын хүтэл эрээгшэндэл адлихан; Салир сагаан пароходууд / Бэлиээрһээ бусаһан үнээд мэтээр / Мөөрэлдэнэ...*; һэеы гэр тухайгаа үльгэрэй ордон шэнгээр сэдхэлээ хөөрөн бэшэнэ: *Эшэгы гэрэйм номин тооно / Эртын наранай элиэ тодоод, / Олон һаруул сонхо тоолон, / Ордон шэнгээр һэргэн бодоо!* г.м.

Сэбэр талын дунда үндыһэн хадаа поэт тунгалаг уһатай булаг зураглана: *Булаг шэнги тунгалаг / Бугын нюдэд мэлмынэ; дам саашаа бугын нюдэн эгээл сэбэрэй хэм боложо үгэнэ: Булагай уһандал / бузаргүй тунгалаг, / Бугын нюдэндэл / буриггүй хайхан лэ / буряад хэлэмнай; тэнгэриһээ хайхан, үндэр юумэн үгы: Орьёл үндэр тэнгэри / оёдол торгон майхандал; тон ехэ гэрэлтэй, ялагар зүйл хадаа – мүшэн – оло дахин шүлэгүүдтэнь зураглагдана: Мүшэн шэнги гэрэлтэй; тэнгэри хүүгэдтэй, үүлэд баабгай, могойтой адлишаагдажа зэргэсүүлэгдэхэнэ ямар нэгэн онтохон, үльгэрэй дүрэ бии боложо, жаахан хүүгэдэй оршон байдалые шэнжэлжэ байһандал үзэгдэнэ. Хүнэй дүрэ зураглалгада ехэ һонин зэргэсүүлгэ хэрэглэгдэнэ: уралини – улир мэтэ аад, дуугай үсэд бэлэйл; Нидхэшини – ниидхээ забдаһан хараасгайдал бэлэй* [Улзытуев, 1974, 71 н.] г.м. Мүрэн, далай, уула хадын дүрэнүүд сагай гүйдэлые һануулжа, юрэ бусын зэргэсүүлгэ түрүүлнэ:

Мэлмэн хүхэ долгидой / миралзаһан хаһарһан / Мянган мянган жэлнүүдэй / зүүдэн мэтэ хайхан лэ; Нүүлэ, түглэ мэтэ жэлнүүд үнгэрөө, / Уула хаданууд мэтэ жэлнүүд урдам / эбхэрнэ г.м.

Мүшэн, тэнгэри, сэсэг, булаг, тэнгэс далай, тала г.м. байгааһин үзэгдэлнүүдые зураглаһан дүрэнүүд гол түлэб хайшаагдаһан удхатай байна:

һанаан бодолойм орьёло / һаруул мүшэн шэнгээр, / Ухаан бодолойм оёрто / Ургы сэсэг мэтэр, / <...> дууданаһи... [Улзытуев, 1974, 110 н.]; *Гүрэмэл хоёр гэгээгшини, Гүнсэмаа, / Гүн талын дуун шэнгил, Гүнсэмаа!* [Улзытуев, 1974, 184 н.] г.м. Харин туулган, шэл, тоохон, түгсүүл г.м. юумэнүүдэй дүрэнүүд муушааһан удхатай байна. Эдэ сасуулгануудын гол түлэб поэдэй онсо өөрын стиль тобойсо элирүүлжэ үгэнэ, харин заншалта найруулгын зүйлнүүд мүн дайралдаашье һаа, үсөөн ха гэжэ тэмдэглэмээр. Бүрилдэлөөрөө дэлгэрэнги сасуулгануудын тон ехээр һонирхол түрүүлжэ, оршон тойронхи байгааһи гээшэ эдэбхи ехэтэй, хүнэй мэдэрэлдэ ехэ нүлөө үгэдэг гэжэ ойлгуулна.

Поэт дабташагүй, һанагдаагүй зүйлнүүдые сасуулжа, троп гээшые шэнэлнэ. Юрэ байгааһин үзэгдэлнүүдые амитай юумэнэй шэнжэтэйгээр зураглахадань уран сасуулгануудай удха шанар ехэ байна,

мүн хүнэй сэдхэлэй байдалые байгаалитай холбон харуулхадаа поэт үндэр бэлигээ гэршэлнэ. Бодото байдалые үнгэлэн харуулжа, шэнэ дүрсэ бүтээжэ, поэт уран зурааша мэтээр ханагдана. Тиин бүхы шүлэгүүдын байгаалида зорюулагдаһан шэнги мэдэрэл түрүүлнэ. Саашадаа Дондог Улзытуевай бусад уран хайханай аргуудые гүнзэгыгөөр тодорхойлон шэнжэлхэнь шухала, ехэ удха шанартай гээшэнь дамжаггүй.

Литература

Антология бурятской литературы. Том I. Поэзия – Буряад шүлэгэй далай / Составитель А.Л. Ангархаев, Г.Ц.-Д. Буянтуева. Улан-Удэ: Республиканская типография, 2013. 448 с.

Бальжинимаева Ц.Ц. Модели простых сравнительных конструкций, выраженных определительными словосочетаниями в произведениях бурятских писателей // Мир Центральной Азии. Материалы международной научной конференции. Улан-Удэ, 2002. С 17-26.

Ефимов А.И. Стилистика русского языка. М.: Просвещение, 1969. 261 с.

Санжина Д.Д. Язык бурятских исторических романов. Улан-Удэ: БНЦ СО РАН, 1991. 131 с.

Тагарова Т.Б. Стилистические функции сравнительных конструкций в поэзии Дондока Улзытуева // Международный информационно-аналитический журнал «Crede Experto: транспорт, общество, образование, язык». № 1 (12). 2017. Режим доступа: <http://ce.if-mstuca.ru> (электронный журнал).

Томашевский Б.В. Стилистика: учебное пособие. Л.: Изд-во ЛГУ, 1983. 288 с.

Улзытуев Д.А. Ая гангын орон. Улаан-Удэ: Буряадай номой хэблэл, 1974. 295 н.

Улзытуев Д.А. Зохёолнуудай суглуулбари (III боти). Собрание сочинений: в 3 т. / Дондог Улзытуев; [отв. ред. Л.С. Дампилова]. Улан-Удэ: НоваПринт, 2016. 472 с. Т. 2: Стихи.